

UČITELJSKI T O V A R Š .

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dan vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta pa 1 gold. 30 kr.

Tečaj IV. V Ljubljani 15. decembra 1864. List 24.

Učiteljski zbor

v Belaku.

Kakor vsako leto, tako smo imeli tudi letos v naši dekaniji učiteljski zbor, in sicer 27. oktobra t. l. Nekoliko pozno že pride „Tovaru“ moje poročilo; pa vendar še ni ostarelo. — Imenovani dan je bila v mestni cerkvi velika sv. maša. Po sv. maši smo šli v neko šolsko izbo. Bilo nas je 21 učiteljev, 4 učenice in s prečastitim gospodom dekanom in gospodom vodjem c. k. glavne šole in spodnje realke 13 duhovnikov. — Naj pred so prečastiti gospod dekan in častni korar, Janez Raupl, pozdravili zbor z lepim in krepkim nagovorom, ki ga tukaj podamo „Tovaru“. Nekako tako le se glasi:

„Tako naj sveti vaša luč pred ljudmi, da
vidijo vaše dobre dela in časté Očeta,
kteri je v nebesih. Mat. 5, 16.“

Znabiti se vam, častiti gospodje, čudno zdi, da vas pri učiteljski skupščini vsakikrat pozdravim in nagovorim s kakim pregovorom iz sv. pisma, prav po cerkveno, zakaj učiteljski zbor, bi mi mogli vgovarjati, naj se ne peča z veroznanskimi snovami, ktere so sebosbno le za leco; temuč obdelovati mora le šolske predmete, učila i. t. d. Pa prezirajoč, kar je sveti apostel Pavl pisal škofu Timoteju in mu naročil: „Oznanuj besedo, ne jenjaj, bodi si priložno ali nepriložno“ bodem sedaj z vami le prijazno in v prijateljskem namenu govoril o takih rečeh, ki se tičejo poklica in dolžnosti katoliškega učitelja. — Med dolžnosti katoliškega ljudskega učitelja

spada se posebno prevažni in koristni vpljiv na versko izrejo mladosti. Dolžnost veroznanskega učitelja je, da krepko pospešuje versko izrejo pri mladosti; pa tudi je ta, česar mi ne bode lahko kdo tajil, naloga in dolžnost vsakega katoliškega učitelja; tedaj je tudi moja dolžnost, da vsako leto zbrane učitelje med drugim tudi spominjam na to imenitno, pa, žali Bog, večkrat zanemarfeno dolžnost. Posebno pa se meni zdi ravno sedaj ugodni čas in potrebno, da spregovorim nekaj o tej reči, ker mnogi starši keršansko izrejo svojih otrok zanemarfajo, in ker se sedaj nekteri — skrito in očitno — prizadevajo, da bi cerkvi odvzeli pravico do šole. Večkrat se sedanjí čas sliši, da je v mnogih družinah slaba domača izreja, na drugi strani pa klic: „Ločíte šolo od cerkve!“ — Če se tedaj po taki poti nedolžnim otrokom prideržuje naj večja dobrotá, namreč sveta vera, kdo se bode potem usmilil takih revnih in nesrečnih otročičev, ako se jih ne usmilijo veroznanski in katoliški ljudski učitelji, da ne rastejo novi neznabožniki, in da ne bodo pri vsi drugi omiki in privadbi — ker brez vere — vendar le časno in večno nesrečni.

Tega mi ne bode lahko kdo odrekel, če pravim, da je dandanes mnogo staršev, kteri, če ne vsakoršne, pa vendar pogosto zanemarfajo keršansko izrejo svojih otrok. Še bolj, kakor taka zanikernost, se pa more tožiti, da se vpríčo otrok tolikrat zasmehuje in zaničuje sveta vera in verski običaji, in torej se ne smemo čuditi, da marsikteri učitelj žalostno zdihuje: „Kaj pomaga vse moje prizadevanje v šoli, če mi doma zopet vse razderó, kar jaz v šoli dobrega sozidam!“ — Toda ta žalostna skušnja ne sme strašiti učitelja, temuč naj ga le toliko bolj spodbuja, da svoje dolžnosti le še bolj marljivo spolnuje. Ravno zato, ker je hiša popaljena ali razderta, naj se vnóvič zida; ali če kako polje kako pot ni obrodilo sadú, naj se le toliko skerbneje obdeluje. Kolikrat se še le v poznejih letih zapazi, da je tisto zernice božje besede, ki ga je keršanski učitelj položil v mlado serce, vendar le doneslo dober sad.

Bolj ko z nauki in besedo omehči učitelj serca svojih učencev pa s svojim zgledom, če je resnično pobožen, ako namreč, kakor Kristus pravi, s svojo lučjo, t. j. z lučjo svoje vere sveti pred otroci in že bolj oterpnjene serca s svojo gorečnostjo ogreva in napolnuje. Čudno je, kako veliko moč ima zgled prave pobožnosti do mladine. Pa, dobro si je zapomniti,

luč svete vere, s katero naj sveti učitelj, mora biti resnična, lastna in ne izposojena. Mesec ima tudi luč, pa ne lastne, nego izposojeno, luč, ki ne ogreva in ne vnema, luč, ki služi sosebno le hudodelcem. Mescu enaka je lažnjiva pobožnost, hinavščina v verodjanji; ona kaže nelastno, izposojeno luč, ki ne ogreva in ne vnema, ki je neprijazna. Kakor se mesec vedno spreminja, svoje lica obrača kmali sim, kmali tje, je sedaj svetel, pa zopet tamen, sedaj se vidi, potem se skriva, — tako se tudi neprava pobožnost vedno spreminja. — Prava pobožnost pa je enaka solcu, katero ima svoj lastni ogenj, svojo lastno svetlobo, katero tudi krepčevavno gorkoto razlija čez vse, kar diha in se giblje, ter vse razvedruje in razveseljuje. Zatorej pravi sv. pismo, da modri ostane stanoviten, kakor solnce; neumnež pa se spreminja, kakor mesec. Tudi naš Zveličar pravi od Janeza Kerstnika, da je bil goreča in svitla luč, ker se nahaja tudi goljufljiva, izposojena luč, ki le blisči, in ne ogreva. Luč prave svete vere pa je čeznaravna, od Boga podeljena luč, za katero moramo vsaki dan Boga prositi, toliko bolj pa učitelj, koji naj s to lučjo tudi sveti pred svojimi učenci. „Tudi ne prižigajo luči,“ pravi Zveličar, „da bi jo stavili pod mernik, temuč na svečnik, da sveti vsem, kateri so v hiši“. Tedaj naj tudi učitelj v svoji šoli z lučjo prave modrosti sveti, da navodi tudi svoje učence na to pot. Začetek modrosti pa je strah božji, in ta strah, ta otročji strah božji naj učitelj, ako ga sam naj pred ima, vsadi v serca svojih učencev; se vé, česar kdo sam nima, tega tudi drugim ne more podeliti. Učitelj naj skaže naj pred sam svoje spoštovanje do vsega, kar je sveto. On naj pripogne vedno, tedaj tudi vpricho otrok, svoje kolena do tal pred svetim rešnjim telesom v cerkvi in zunaj cerkve; naj pri molitvi — tudi pri otrocih — kaže pravo, nehinavsko pobožnost, in potem naj tudi zaobrača učence na take pota. Učitelj naj pozveduje tudi večkrat pri učencih samih, ali opravljajo doma juterno in večerno molitev, ali molijo angelsko česčenje, ali pred jedjo in po jedi, ali tedaj tudi dopolnujejo vnanje keršanske dolžnosti. Posebno naj pa učitelj pazi na učence v cerkvi, in naj tirja, da so ob nedeljah in praznikih tudi pri popoldanski božji službi. Vse to je toliko potrebneje, kolikor manj se dan danes to ceni, in ker sedaj mnogim že zadostuje, če otrok le za potrebo z drugimi vred opravlja navadne, vnanje keršanske

navade. Veliko jih je, ki so že prav zadovoljni, če se otrok le zna prav priljudno vesti, če kaže, da bo iz njega dober in priden človek. Na kaj se pa opira taka poštenost? Spoznati se mora, da je pri vseh keršanskih krepostih, pri vseh dobrih in hvalevrednih нравnih lastnostih le sveta vera prava podlaga. Brez te podlage so vse druge tako imenovane lepe in zlahodne lastnosti na videz še tako verlega, pridnega, ljubeznjivega človeka enake lepemu cvetju, ki razveseljuje le oko, pa zlahno ne diši, še manj pa rodi koristen sad. Le tisti kristijani, ki so navdušeni z verskimi vodili in napolnjeni z resnimi keršanskimi čutili, s keršanskim upanjem in s keršansko ljubeznijo, postanejo dobri ljudje. Vsaka druga nramnost, ki izvira le iz dobrega in umnega obnašanja ali tako imenovane vnane dvornosti, je enaka privadbi (dresuri), kakoršne se časoma privadi tudi žival skorej vsake verste. Človek pa, in toliko bolj kristijan, se ravna po znotranjem prepričanju in zavedno po zapovedih, ktere je prejel od svojega Boga in Stvarnika. Ta resnična in edina omika, ki se more imenovati keršanska omika, se mora podeliti že otroku; in to je prva in naj važnejša naloga vsake šole. Ali dan danes hočejo marsikteri prestrojiti šolo le v privadnico (Dressur-Anstalt); torej se sliši res že gabljivi klic:

„Ločite šolo od cerkve!“ Kaj pa naj bi se zgodilo, da bi se doveršila ta od marsikje tako zaželjena ločitev od cerkve? Naj prej hočejo le eno, da naj se namreč šola osvobodi, da naj se odtegne duhovniškemu vodstvu in vsakteremu duhovniškemu vpljivu. Le ena sama reč, ako že biti mora, se more cerkvi pripustiti, namreč veroznanstvo, pa tudi le v taki razmeri, da se s tem naukom učiteljevim naukom čas ne jemlje, še manj pa se sme temu, ki ima že z drugimi nauki dosti opraviti, kaj od veroznanstva naložiti na rame. Iz tega se vidi samo po sebi, da naj se učitelj kot učitelj odteguje vsakoršnemu cerkvenemu vodstvu in osvobodi od vsakoršnega cerkvenega vpljiva; na drugi strani pa naj se od njega tudi odvzame dolžnost, da bi, kakor koli, pospeševal veroznanstvo in versko omiko in izrejo svojih učencev. Tako bi bili učenci in učitelj, tedaj šola, sicer cerkvi poptujčeni, pa še ne od nje odločeni ali odtergani; zakaj prava ločitev od cerkve je odpad od nje. Dokler so pa učenci in učitelj še katoličani, so in ostanejo še združeni s katoliško cerkvijo, in katoliški učitelj ima le toliko večjo vestno dolžnost, da svoje učence izreja po verskih vodilih. V dopolnovanji te

vestne dolžnosti ga nihče ne more in ne sme zadrževati, in če v njem tli le iskrica ljubezni do učencev, jim tudi te velike dobrote, verske odgoje, že iz usmiljenja ne bode odtegoval, posebno, če otroci doma od staršev te dobrote ne uživajo. Tako je in ostane v vsaki okolščini katoliški učitelj srednik med šolo in cerkvijo, in dokler je on svoji sveti materi cerkvi iz serca zvest, tako dolgo nobena posvetna moč ne more ločiti njegovih učencev od cerkve. Glejte, gospodje, tudi slabemu, maločislanemu dá Bog večkrat moč, ktera je silnejša in važnejša, kakor si jo more domišljevati posvetna modrost. Če ravno se more reči, da zanaprej bodo občine postavljale učitelje, ima vendar vedno še vsaki učitelj večji, imenitnejši in svetejši poklic, zakaj kot katoličan je kot katoliški učitelj postavljen in tedaj tudi djan na svečnik, da naj sveti s lučjo svoje vere, posebno pred malimi, od katerih Jezus govori: „Kdor sprejme ktereга takega otroka v mojem imenu, mene sprejme. Kdor pa pohujša ktereга teh malih, ki v me verujejo, bi mu bilo bolje, da bi se mu obesil mlinjski kamen na vrat, in bi se potopil v globočino morja. Glejte, da ne zaničujete ktereга teh malih! ker povem vam, da njih angeli vedno gledajo obličje mojega Očeta, ki je v nebesih“. Mat. 18. In ti mali, za ktere Jezus sam tako skerbí, in se za nje tako iskreno poteguje, so posebno in skoraj edino prepusčeni vašemu varstvu, — sosebno v današnjih dnevih, ko je mnogim tako malo mar za versko omiko. Čeravno takega truda in takošnega prizadevanja svet ne porajta, marveč le slabo ceni: Bog vam bode enkrat stotero vse povernil.

Potem so preč. g. dekan iz pisnih izdelkov navodili naj važnejše stavke in misli, in pričeli so se ustmeni razgovori. Sledeče vprašanja so bile pismeno izdelane:

1) Kako naj se naše nedeljske šole uredijo, da bodo bolj obiskovane, in da bodo učenci bolj napredovali?

2) Kako naj se ravná pri nauku v branji, in kaj naj se s tem naukom še združuje?

Nekteri učitelji so, kakor je bilo naročeno, praktično izdelali kako berilo.

Zarad nedeljskih šol se je reklo, da so sirovi in zanikerni starši (rokodelski mojstri i. t. d.) naj več krivi, da se nedeljske šole tako slabo obiskujejo. Zatorej nič ne koristi, če uči-

telj ali duhovnik take starše svari; temuč potreba je, da se taki zanikerni gospodarji, varhi, rokodelski mojstri i. t. d. po postavah prisilijo, da svoje otroke ali učence pošiljajo v šolo. — Da pa se ne misli, kakor da bi učitelj ali duhovnik ljudi pri uradnih čerilih, naj okrajna in srenjska gosposka skerbi, da otroci redno hodijo v šolo, in naj večkrat koga pošlje na ogled v nedeljsko šolo. — Nauk v nedeljski šoli naj je tak, da ima vrednost za pozneje praktično življenje; učne ure naj se pomnožijo, zato pa naj se učitelju priverže kak dohodek. Tudi naj se, kjer je mogoče, in kjer sta dva učitelja, nedeljska šola razdeli po spolu i. t. d. — O drugem vprašanji, namreč o nauku v branji, je bil razgovor prav živ, posebno pri vprašanjih, ali naj se v ljudski šoli tudi gramatika uči, in ali naj se tudi besedová (deklamira). Pisatelj tega je bil zoper gramatiko, med drugim navodivši, da, čeravno se v ljudski šoli tudi govori o samostavnih, prilogih, glagolih, in zaimkih, to še ni nauk v gramatiki, t. j. nauk suhih filologičnih vodil (besedoslovja), tako malo, kakor če se govori od krave, konja ali vrabca; nikdo potem še ne more reči, da se ljudski učenci učé prirodo-pisja. Neogiblivo potrebne gramatične pravila naj se učencem razjasnujejo v živem govoru pri berilih. To misel sem pozneje tudi bral v prilogi k 22. listu „Tov.“, t. j. v razpisu preč. ljublj. konzistorija. — Večina naše skupsčine se je naposled tudi v tej misli zedinila. — O deklamovanji se je reklo, da to, če se godi v pravem pojemu, t. j. da se tudi kaže z rokami, da se spreminja lice i. t. d., ne gre v ljudsko šolo. Da naj se pa ljudski učenci tudi pristojnih beril in pesem na pamet učé in jih potem iz glave pravijo, se razumé samo po sebi.

Na koncu posvetovanja so govorili gosp. dekan zopet nekatere prav ginljive besede. Izrekli so svojo zadovoljnost v vsakem obziru s učiteljstvom v njih dekaniji in prošnjo, naj se tudi za naprej učitelji voljno trudijo v svojem težavnem stanu. Slava gospodu dekanu!

Čeravno je „Tovars“ že v letu 1862. od 2. lista naprej v 16. listih o „nauku v branji v srednjem in višjem razredu ljudskih šol“ dokaj obširno govoril, mu vendar tudi jaz mislim v tem poslati svoje ne ravno mnogo tehtno izdelovanje.

Tudi naj spregovorim tukaj še eno željo! Da bode naš „Tovars“ v vsakem obziru slovenskim učiteljem pravi vodnik,

je moja in še več drugih učiteljev gorka želja, da bi zraven teoretičnih pedagoških obravnav tudi donášal praktične izdelke iz različnih nauk. Vem, da mnogim Tovarševim bravcem ni treba na kako reč naravnost z perstom kazati; ali — viši oči, više vidi, in v vsakem vertu navadno cvetè še kaka druga in znabiti prav lepa cvetica, in „Tovarš“ naj bo tudi mlajšim učiteljem zveden vodnik. Jaz mislim, da s temi versticami nikogar ne žalim, timveč se nadjam, da sem izgovoril občno željo, in da se bode marsikteri sobrat oglasil in povedal, kako naj se obravnava ta ali uni nauk, da se po naj krajši poti hodi do pravega namena. Moje slabe moči v tem obziru prav rad podelil „Tovaršu“, in ako mu bode všeč, bodem prihodnje leto praktično obdeloval nektare berila. *)

Ferd. Vigele.

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

XLVIII.

T. „Da se resnica prav spozná, je čuti treba dva zvoná“.

Čuj, poslušaj drugi zvon, ki poje, da *r* ni samoglasnik. Pervi je pisal o tem, dr. Miklosiču nasprot, dr. Schleicher (tedaj „Professor der vergleichenden Sprachwissenschaft und des Sanskrit an der Universität zu Prag“) l. 1852. v svoji „Formenlehre der kirchenslawischen Sprache“ str. 49 — 51 takole: »Mit dieser ansicht kann ich durchaus nicht übereinstimmen. ich halte vielmer *l* und *r* auch hier für consonanten, **jer** und **jerek** für vocale. Meine gründe sind folgende: **jer** und **jerek** geben sich durch den umstand als unterschiedene, wenn auch schwächere vocale zu erkennen, dass sie auch in wörtern, die nur mutae enthalten, als die einzigen vocale erscheinen, z. b. *t'p't'* strepitus, warum von dieser regel eine ausnahme statuieren? ist es denkbar, dass eine so genaue schrift wie die kirchenslawische **jer** und **jerek** so ganz überflüssig den lauten *l* und *r* zugesetzt habe? die sprachwissenschaft zeigt uns diese vocale **jer** und **jerek** ganz an ihrem platze, denn die slawische regel fordert nach *l* und *r* auch den vollen vocal da, wo in die verwanten sprachen vor diesen

*) Tudi mi poznamo to potrebo, toda „Tovarš“ ne more sam vsemu kaj; zato vam bomo prav hvaležni, če nam bote poslali kaj takega dobrega blagá.

consonanten haben, vgl. glava, lit. galva caput, vladû, goth. valda impero, grad' urbs, hortus, goth. gards domus, ahd. karto, nhd. garten hortus u. s. f. die berufung auf das sanskrit beweist durchauss nicht für die ansicht Miklosichs, denn es ist im sanskrit unbestreitbare tatsache, dass *r* und *l* als vocale dort stets auss älteren vollen sylben, fast stets *ar* und *al* durch verkürzung, aussstossung des *a* entstanden sind, als kürzeste form aber eben nach speciell indischer ansicht der grammatiker auch für die wurzelform gehalten wurden. wie im sanskrit auss al ar *l* und *r* ward, so in neueren slawischen dialecten auss *l'*, *l'*, *r'*, *r'*, *l* und *r*; das ist dem gange der sprachengeschichte gemäss und somit hat das von Miklosich beigebrachte zeugniss der neueren dialecte keine beweisende kraft für die ältere sprache. dass selbst in älteren handschriften manchmal *jer* und *jerek* fele, beweist speciell für *r* und *l* nichts, diess kommt auch nach stummlauten vor, wie lautlere p. 23 bezeugt wird. und somit fallen die punkte weg, durch welche *jer* und *jerek* nach *r* und *l* sich von den übrigen *jer* und *jerek* nach anderen consonanten unterscheiden sollten. ich glaube demnach mit recht diese laute auch nach den beiden consonanten *r* und *l* mit den vocalen der anderen sprachen in parallele gesetzt zu haben“.

Tako je pisal nekđaj že l. 1794 Mrazovič str. 32, da se ima pisati perst ne pa prst.

Kopitar piše l. 1808 str. 136 zoper p. Marka (kteri pravi v slovnici svoji str. 204: „Also schreibt man skerbñ oder skerbne, dobr etc., nicht skerbñ, dobar oder skerbñ, dober, weil man nicht schreibt skerbñ, dobera, sondern skerbñ, dobra) tole: »Was sagen E. E. aber zu dem Lateinischen ager, faber, und zu dem Deutschen edel u. dergl.? Man schreibt auch agri, fabri, der edle. — Die Böhmen sind von allen Slaven diejenigen, die die mildernden Vocale *e* und *i* im Schreiben bey weitem am seltensten ausdrücken, wiewohl auch die Süd-Slaven osm', mglá, tma, lgati, rvati, rza, petr', statt des Bohoritschischen osèm, mèglá, tàma, làgati, rùvátì, rùja, Petèr, schreiben: auch scheint P. Marcus noch am öftersten in Böhmischen Grammatiken — geblättert zu haben. Man muss gestehen, dass die Consequenz der Elementar-Orthographie durch die Böhmische Methode an Strenge gewinnt: aber, ausserdem dass die Augen der andern Mit-Europäer bey dem Anblicke der dadurch verursachten ungewohnten Consonanten-Gruppierungen erschrecken, so verliert auch die Sprache selbst an Wohllaut und Singbarkeit, worin sie sonst der Italienischen so schön nacheifert«.

Prof. Věkoslav Babukić ima v slovnici svoji (cf. mali řečník od Jos. Drobníča) str. 558 tole opombo: »Dieses kurze *á* ist gut zu unterscheiden von dem stummen *á*, welches immer nur dann gebraucht wird, wenn nach dem Mitlaute *r* ein oder zwei Mitlaute folgen z. B. kàrv, kàrst, màrkva, smàrt. — Statt dieses stummen *á*, welches demselben Laut der Natur nach als Ebenbild am ähnlichsten zu kommen scheint, schreiben viele das stumme *è*, was im Wesentlichen

auf dasselbe ausgeht, z. B. kèrv, kèrst, mèrkva, smèrt. Einige wieder gar keine Rücksicht auf den Wohllaut nehmend, da weder ein klares *a* noch *e* hörbar ist, schreiben keines von beiden, wie diess in der böhmischen Orthographie gang und gäbe ist, als: krv, prst, mrkva, smrt u. s. w.«

Več zoper to pisavo je v zagrebskih „Narodnih Novinah“ pisaril l. 1852 Starčević, in Anton Mažuranić, prof. in vodja reške gimnazije, pravi v „slovnici Hrvatski za gimnazije i realne škole (I. 1859 in II. l. 1861) str. 30. 31. §§. 64.

1. U hrvatskom ima jedan samostalan glas, za koji neima slova u klasičnih jezicah, a jasno se razlikuje od glasa svih inih samoglasnikah. U raznih krajih našega naroda može se on u mnogih rečih, te medju svakojakimi suglasnici čuti, a u nebitju shodna latinskoga glasnika znaju-ga gděšto pisati sa ' : jed'n, sed'm, og'nj, dob'r, hrab'r, nag'l, rěd'k, op'n'k, v'rt, p'rst. i. t. d.

2. Ovaj glasnik vjerojatno da-se-je nēda obćenito tako izgovarao u napomenutih i podobnih slovkah (u kojih - se sada većinom *a* izgovara), ali u sadanjem najobičnijem izgovoru sačuvao-se-je još samo u nēkojih rečih pred *r* : v'rt, p'rst i. t. d. S toga tvrde nēkoji učitelji, da-je u ovakvih slovkah glasnik *r*, te da netreba u njih drugoga glasnika pisati. Ali uzimati *r* za glasnik, znači dopuštati, da ima glasnika, koliko slovah; jer nijednog neima suglasnika, koji-se nebi dao onako kao *r* s onim samostalnim glasom i sprěda i straga izgovoriti n. p. b', 'b, r', 'r, i. t. d. Obě azbuke (§. 3.) imaju za ovaj glas osobita slova (glag. jerek; cir. jer, jerek), od kojih-bi-se jedno moralo pisati in ovakvih slovkah pred *r*, n. p. p'rst (ne pr'st, što-je bugarski). Stoga è piše-se pred *r* za onaj izvorno hrvatski samostalni glas, koji neglasi kao nijedan latinski glasnik: pèrst, kèrst, vèrt, smèrt i. t. d.

Tisto leto, v katerem je realkin letnik razkazoval, da je *r* samoglasnik, razkazuje pa gimnazijski, da *r* ni samoglasnik in pravi na to: »Da se glasnik pred *r*, ako mu soglasnik nasledva, v novoslov. le na pol ali celo ne izgovarja, skoraj vse novoslovenske slovnice od perve do zadnje učé, vendar nobena si ne upa terditi, da je *r* potlej samoglasnik. Nobena tudi ne učí, da se sme polglasnik tedaj spuščati . . . Dasiravno naglaska v teh primerih znamenjati ni treba, kar že Kopitar veleva; sim vendar čisto Mažuranićeve misli, in zdi se mi kakor bi vidil le kosti po koncu moléti brez mesa, kadar vidim krst, smrt i. t. d. Sicer polglasnika ne spuščamo, ga tudi tu ne smemo; in všèd mi je pravilo Babukičevo: Govori ušesu, piši očesu! — In Hrovatje sami ne vedó po tem, ker se ne ravnaajo v pisanju vsi po slovniskem pravilu, kako bi svoje ime (Hrovat, Horvat, Hàrvat, Hèrvat, Hrvati. t. d.) pisali!«

Ondi je tudi Janežičeva opomba iz slovnice l. 1854:

»Po izgledu staroslovenščine prištevajo nekteri pisatelji tudi pisme *r* samoglasnikom . . V 2. natisu l. 1863 ga je tudi samoglasnikom prištel in pisal tako (cf. Knjiž. V. Jagić.); ali v 3. natisu l.

1864 — torej „u oj novijoj“ — piše Janežič str. 4.: »V pisavi polglasnega *e* pred *r^{om}* sem krenil spet po starem poti, da v pisanji ne bode razločka med slovnico in med ostalimi šolskimi bukvami — slovenskimi in hrovaškimi«. —

Ker se je ta reč tolikanj jela mešati in spreminjati, sem se hotel z nekterimi drugimi pisatelji posvetovati ter pozvediti, ktere misli so v tem, in — bodi mi brez zamere, de nekatere tukaj očitno imenujem! Prof. Seb. Žepič mi je pisal tole: »Uprašal si me zavoljo *r^a*, kaj da mislim. V »izvėsćih« sem pisal *è* pred *r^{om}*, ker sem moral; sicer je moje mnénje, da *e* ali *è* pred *r^{om}* ne pišemo, ne sicer zato, kakor da bi z Miklošičem mislil, da je *r* glasnik, ampak ker nimamo nobenega pripravnega pismena namesto *e* ali *è* pred *r^{om}*, dokler pišemo z abecedo latinsko, ktere se menda dolgo še, ali pa, kar je verjetniše, nikdar otesli ne bomo. Kajti če pišemo *e* ali pa *è*, kolikokrat je človek v zadrégi zavoljo prave izreke, ali bi izgovoril *e* ali ne, ali ima *è* naglas ali ne? Če bi pisali s cirilico, bi mogli vzeti za to službo *jerek* ali pa *jer*, pišé z latinico pa naj bolj prav kaže, da pišemo samo *r*, toda le v korenih (bi jaz djal), kjer je v staroslovenščini *r^u* ali pa *r^u*, ne pa v drugih zlogih: krt, prst, grméti, grm, krvi, ali verjétni (od vérú jeti), zoperni (ker kratek), sréberni, dober, koder i. t. d. Da pa *r* ni vokál, to nam kaže staroslovenščina, ki ne piše *r* temuč *r^u* ali pa *r^u* v tem primérlejši. Jaz sem torej za *r* brez *e* ali *è*, toda ne ker mislim, da je tukaj *r* glasnik, ampak le zavolj »oportuniteta« in zbog zloge, ker tudi Čehi uže od nékdaj tako pišejo, Srbliji (po Vuku) in skoro vsi hrvaški pisavci razun šolskih bukev.« —

Prof. Ladislav: »Kar se tiče tistega *r* (trd, vrt), jaz sem mu »ex principio contrarius«, pišem zmiraj *e*, toda v tiskarnici mi popravijo (celo lastno ime Hrvat v Hrvat!) — O tej reči sem začel precej pre-mišljevat, ko so Novice *e* sistematično opuščati jele. Naredil sem si neki načert, ki ga utegnem zdelati . . . Če izpušamo *e* pred *r*, moramo tudi ga pred *l* (quia erat vocalis) n. p. šel - *šl* - šla - šlo; misl - misli; mrzl - a-o; tudi pred *n*: bolezn - bolezn, prikazn - zn, potlej bo pa sklanjanje lahko . . . Pomisliti je, kako bo a) narod bral, b) kako bodo učitelji po deželi učili, in c) kako bodo pesniki »metrum« ravnali. — Če pa pravijo, zato opuščamo *e*, da bomo ptujcem ustregli in jim učenje lajšali. Prašam: Koliko so pa ptujci za nas storili? Kaj jim bomo vedno mi stregli? — In če pravijo, zato opuščamo *e*, da se bomo Hrvatom bližali ter jugoslovansko literaturo ustanovili. Da! pač bi bilo železi za vse Jugoslovane eno literaturo imeti! Ali tu naj dvojje izrečem: a) Ko bi se bili Hrvatje toliko bližali nam, kolikor smo se mi njim, bili bi že zdavnej vkup; b) ker se oni nečejo nič bližati, mi tudi naših starih pravíc ne moremo (zavoljo njih) zavreči. . . . Reč se bo sčasoma pojasnila. Važno je to prašanje posebno za šolo. Učitelj mora v stanu biti za vsako reč pravilo pripravljeno imeti ter razlagati na terdni podlagi i. t. d. i. t. d.«

Celo resnično mi piše naš Svitoslav, čigar pisava je slavno svitla iz Danice: »Da je *r* samoglasne narave, menim, da je

gola vraža, ker so nekteri jeli tako terditi in pisariti; resnica bi utegnila biti le, da se *e* pred *r^{em}* z naslednjim soglasnikom veči del bolj ozko in tesno izgovarja, nikdar pa vendar ne pri Slovencih tako tesno, kakor pri Serbljanih in Čehih. Po tisti pravici skorej kakor pri *r* bi mogli tudi vsim drugim soglasnikom glasniško lastnijo prilastovati«. In spet: »Theorija zastran *r^a* glasnika naj bi se v večne temnice vergla; to se pravi: *r^a* čevljice vzeti in mu opanke pritvezti. — Če bomo prehitro na razpotja zavijali, ljudstvo ne bo moglo za nami, in pisali bomo sami za se. — To izpuščanje se ne more dosti ograjati; čimú neki jezik kaziti, ki nam ga je mili Stvarnik lepega dal!«

Kolikorkrat sem z ranjkim Metelkotom o tem govoril, vselej mi je djal: „Je preterdo, preterdo (zu hart, zu hart!) in staroslovensčina drugač uči!“ Iz gotovega vira tudi vem, da je ranjki Slomšek v slovesni družbi poprašan, ali je on za to pisavo ali zoper to, (da se piše *r* samoglasnik, brez polglasnega *e*) rekel, da je zoper to pisavo. Ravno to sta mi ustmeno spoznala slavna naša pisatelja Terstenjak in Hicinger. In kodar sem hodil lani in letos po Slovenskem, so mi večí del tožili, da jim ta pisava ni po všečnosti. In kar sem rekel lani (I. Jezičn. VI.) tebi, rečem tudi letos: „Bolí me omenjena gospodarska sprememba v slovenskem pisanji. Raztergali so nas v tém in — kdo vé, kdaj bomo vendar Slovenci složni v složni pisavi?!“

U. Oh! bolí tudi mene, pa — veselí me, da ne kažeš doslej v svoji pisavi tistega napredka, da je *r* samoglasnik! Veselí me, da ne delaš na vrat na nos, ker naglica ni pridna. Zdaj vem, da je tebi lastna „die einfalt, welche richtiger sieht, als der verstand der verständigen;“ da se ne ravnaš po „nevednosti ali zanikernosti“ slovničarjev, koji „tumarahu tudjom naukom pokvareni vrlo dugo u jeziku slovenskom.“ Veselí me, da „med jezikoslovci to ni tako trdna, znana reč“, da „mi Slovenci nismo poslednji, ki v tem resnici odpiramo vrata“. Res, prav ima Svitoslav, „gola vraža je, da je *r* samoglasnik“, in na ves glas kličem z njim vred: „Čimu neki jezik kaziti, ki nam ga je mili Stvarnik lepega dal!“ —

T.

Kdor ne vé glumi glas,
Naj ne hodi k ljudem v vas.

Naroden pregovor.

0 vprašanjih pri letošnjem konz. spraševanju začetnih učiteljev v Ljubljani.

(Dalje in konec.)

4. Zakaj se po „Slovensko - nemški praktični gramatiki“ različni govorni razpoli ali besedne plemena ne obdelujejo natenkrat tako, kakor v navadni slovnici, temuč da se obdelujejo večidel po več krajih in vselej le po nekoliko? (Glej „Tovarša“ II. teč., 21. l. str. 337 — 339 in 22. l. str. 354 — 356!)

5. Nekdo kupi travnik, ki je 120^0 dolg in 55^0 širok po 45 kr. $\square^0$; koliko sežnjev dolg je pa nek drugi travnik, ki je 70^0 širok, in če je $\square^0$ po 40 kr., pa je ravno za toliko na prodaj, kakor prvi?

Od drugega travnika je znano a) koliko je širok, b) po čim je $\square^0$, c) koliko ves veljá, namreč, kolikor veljá prvi travnik. Ako se tedaj vé, koliko travnik veljá, naj se ta znesek razštevá s 40 kr., in dobé se njegovi $\square^0$; ti naj se zopet razštevajo s širokostjo, kar dá dolgost: $106\frac{1}{14}^0$

6. $8\frac{3}{4}$ fl kakega blagá veljá $12\frac{1}{2}$ gold. av. velj.; koliko veljá $\frac{1}{4}$ fl v konv. denarji?

Naj pred naj se učenci napeljujejo, da izštevijo, koliko veljá 1 fl . Potem naj se napeljujejo, da ceno $\frac{1}{4}$ fl predenijo na konv. denar. Ako hočemo av. velj. v konv. denar spremeniti, moramo same krajcarje av. velj. množiti s $\frac{4}{7}$ kr., same goldinarje pa z $\frac{20}{21}$ gold.; ako pa je število iz gold. in kr., se pa morajo gold. spremeniti ali v kr., ali pa v goldinarske dele, in potem množiti s primeruim preobračavnikom. Nasprotno pa se ravná, če se konv. denar spreminja v av. velj. Zakaj se rabita preobračavniká $\frac{7}{4}$ kr. in $\frac{20}{21}$ gold.? — To naj se pojasnuje z mnogimi zgledi. — ($\frac{5}{14}$ gold. av. velj. se mora množiti z $\frac{20}{21}$ zato, ker ima 1 konv. gold. 21 grošev av. velj.: $\frac{5}{14} \times \frac{20}{21} = \frac{100}{294} = \frac{50}{147}$.)

7. $\frac{3}{4} : \frac{2}{5}$ — naj se izštevili v desetnih dробcih, in naj se za mladost razumljivo razjasni.

Učitelj naj učencem na tanko razloži, kaj so desetni dробci, kako se navadni v desetne in desetni v navadne spreminjajo i. t. d. (Glej „Methodik des Zifferrechnens!“) Namesto navadnega dробca $\frac{3}{4}$ se dobi desetni dробec 0·75, namesto $\frac{2}{5}$ pa 0·4, Da pa moremo desetne dробce razštevati, jih moramo spremeniti v celine. To pa se zgodi, če desetne dробce množimo z

10, 100, 1000 i. t. d. Zakaj se sme tako zgoditi? To pa se zgodi, če se pika pri desetnih dробcih premikuje od leve proti desni i. t. d. zakaj? Namest 0.75 smo dobili 7.5, in namest 0.4 pa 4; 7.5 pa zopet množimo z 10, da dobimo 75 celin, tedaj moramo tudi še 4 z 10 množiti, tedaj imamo $75 : 40 = 15 : 8 = 1\frac{7}{8} = 1.875$. — Kedar učenci take naloge doma izdelujejo, in jih v šolo prinesejo pokazat, naj jih učitelj na tanko pregleda in pogreške popravi, ter učencem nazaj dá, da vejo, kaj in kje so napak naredili. Ako pa učitelj dvomi, da bi bil kak učenec nalogo sam naredil, naj ga poskusi pri tabli i. t. d. Posebno naj si pa učitelj zapomni, da mora pri številjenji počasi napredovati, da učenci ne zaostajajo. Kaj pomagajo učencem mehanične pravila, če pa jih ne razumejo! Številjenja se mora učenec učiti za življenje, ne pa samo za šolo.

8. Kako naj se v višjih razredih številjenje iz glave združuje s številjenjem s številkami?

Po vseh stopinjah pri številjenji mora številjenje iz glave številjenju s številkami pot pripravljati. Kdor zna dobro iz glave številiti, tudi razumno števili s številkami. Učenci naj vsako reč naj pred izštevilijo iz glave, (če ne v veliki, vsaj v mali meri), in potem še le s številkami. Tako naj dela učitelj pri vsem številjenji, dokler je mogoče. Pri bolj težjih številih pa naj se vsaj vse bolj lahke štejejo iz glave, da se številjenje s številkami, kar je mogoče, okrajšuje.

9. Neki dolžnik plača od $3\frac{1}{2}$ leta obresti po $4\frac{1}{2}$ gold. od sto in 4500 gold. kapitala s kavo, cent po $65\frac{1}{2}$ gold.; koliko centov kave potrebuje za ta dolg?

Ta naloga se po naj krajši poti izštevilji, če se kapital, čas in obresti od sto eno z drugim množi in potem ves ta pomožni znesek s 100 razšteje. Po tej poti se dobé obresti od vseh treh let ob enem. Zakaj? — $(4500 \times 3\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2} : 100 = 708\frac{3}{4}$ gold.; potem $4500 + 708\frac{3}{4} = 5208\frac{3}{4} : 65\frac{1}{2} = 79\frac{137}{262}$ (Str.)

10. Kako naj se učenci pri prvih vajah vadijo pisati?

V ljudski šoli se mora učenec gladko in čedno pisati navaditi. Učenec v prvem razredu mora znati zapisati vsaki stavek, bodi si že iz kake knjige ali iz glave. Pozneje pa se mora učenec tudi privaditi, da tudi dobro zapisuje svoje lastne misli. Pisanje prizadene učitelju v prvih razredih veliko truda, kterega pa se ne sme bati, če hoče, da pride do svojega na-

mena, in ravnati se mora po pravem učilu. — Naj pred naj se vadi oko in uri roka učenceva za pisanje. — Pri prvih vajah naj se okó uči črte presojevati, ali so navpične ali nagnjene, ravne ali krive, na desno ali na levo pripognjene, debele ali tanke i. t. d. Potem naj se jih učenci vadijo z roko delati in sicer posamesno, ali pa v zvezi in sostavi. Pri prvih vajah naj se učenci tudi privadijo, da pri pisanji prav deržé pero, svinčnik ali čertnik, in da prav sedé in se z životom primerno vedejo. Pero se prime s palcem in kazavcem, ter se naslanja na naj močnejši srednji perst. Vsi ti triji persti pa morajo biti popolnoma stegnjeni; roka pa naj se pri pisanji le lahko naslanja na mazinec, ki se z roko vred premikuje. Ako se otroci navadijo, da pero tako s stegnjenimi persti deržé in pri pisanji vso roko premikajo, pišejo urno in lahko, ter se pri pisanji ne utrudijo. Ako se život, roke in pero prav derží, je za dobro pisanje že veliko storjeno. — Ko se učenci navadijo delati razne črte, naj se potem vadijo pisati čerke in sicer tako, da se vselej deli čerke razjasnijo, potem še le popolna čerka, in da se gre po naravni poti od znanega do neznanega, od lahkega do težjega i. t. d. Treba je, da učitelj na tanko pazi na vse skaze pri pisanji, in naj nikar ne pričakuje in se ne zanaša, da bi se jih otroci pozneje odvadili. Ko učenci znajo posamesne čerke dobro pisati, naj jih precej vežejo v primerne besede in stavke, da imata tudi um in spomin kaj več opraviti. (Glej „Unterklasse“, „Slovenski lepopisni izgledi spisal J. Levec“, „Pervi nauk v lepo – in hitropisji, poslov. A. Lésar“, „Schreibhefte, Greiner“ i. t. d.)

11. Na ktere poglavitne reči se mora posebno paziti, da se berilni spisi primerno obdelujejo?

(Glej „Tovarša“ II. in III. teč., „Sprach – u. Sachunterricht, Herrmann“, Vernalekenove knjige, „Oesterr. Schulbote“ i. t. d.)

12. Koliko naj se v našem kraju podučuje nemški jezik po „Slovensko – nemškem abecedniku?“

Pri vsaki reči je začetek poglavitna reč; tako je tudi pri učenji. Pervi nauk je steber, na ktereга se naslanja vse pozneje učenje, in ravno ta prvi nauk se jemlje iz „Abecednika“, ki je podlaga vsega šolskega učenja in izobraževanja. Učitelj mora tedaj Abecednikovo nalogo dobro poznati in jo izverševati, da se tedaj učenci učé misliti, govoriti, lepo vesti, in

v mali meri vsega, česar jim je pozneje treba. Tega pa naj se otroci učé naj pred v čisto maternem jeziku; le tisti učenci, ki so namenjeni, da se bodo učili tudi nemščine, naj se je učé že precej pri začetku, da jih pozneje preveč ne maga.

„Kolikor jezikov znaš, toliko možev veljaš“. V našem cesarstvu pa je vsakemu bolj omikanemu človeku treba, da se zraven maternega jezika uči tudi nemškega, kar težko shaja brez njega. Učitelj pa, ki nemščino uči, naj jo tako uči, da se je učenci res kaj naučé, ne pa samo mehanično, kar nikomur ne tekne in se vsakemu še le pristudi. „Slovensko - nemški abecednik“ ima za začetne učence dovolj nemškega blagá, če ga učitelj le zna prav prodajati. (Glej „Unterklasse!“)

13. Kaj je poodčitovanje, in kaj koristi pri nauku za otroke? (Glej „Tovarša“ II. teč.!)

Iz vseh teh vprašanj se jasno kaže, da naj mladi učitelj, ki se hoče izobraževati, pridno bere šolske knjige in časopise v slovenskem in nemškem jeziku, in da naj napreduje s časom v pravem duhu. Kdor dan danes ne napreduje, zaostaja, in kmali se ne zavé, kdo in kje da je. Učitelju naj naj bolj veljá geslo: „Naprej!“

Načertala M. Rant in J. Poženel.

Novice.

Iz Celovca. Zopet je ozelenelo in se bode razcvitalo „Cvetje iz domačih in tujih logov“. Pervi vezek IV. šestke bode obsegal začetek prekrasnega slovanskega romana „Kirdžali“. Želimo, da bi se krepko podpiralo to lepo domorodno delo.

Iz K. pri Kulpi. Slaba letina se nam obeta na šolskem polji. Tako pozno in neredno še niso pri nas otroci prihajali v šolo, kakor letos. Nekaj je bilo krivo slabo vreme, nekaj pa tudi druge okoliščine. So pa tudi, ki menijo, da je šola le učiteljeva sitnost; in to večidel izhaja od možakov, ki bi mogli šolo podpirati, pa ji še ne privoščijo dobre besede. Pri nas imamo v 1. razr. namesto 70 učencev komaj kakih 20, in še ti ne hodijo redno v šolo. Storil sem sicer, kar velevala postava, da sem naznanil zanikerne učence, pa kaj, ko o tem sedaj še ni duha, ne sluha. — Kedar pa pride konecletno šolsko spraševanje, pa se sploh veliko tirja od šole, zamud pa nihče ne šteje. — Tako kaže pri nas slaba šolska letina. Ko bi učitelj mogel vse sam obdelovati, bi že bilo; toda združenih moči je treba pri vsakem delu, posebno pa še pri izreji šolske mladosti.

L. A.

Iz Polhovega Gradca. Bral sem v „Danici“, da je v ljubljanski deklški šoli nosil Miklavž, — naj povem, da se je tudi pri nas neki Miklavžev namestnik usmilil uboge šolske mladosti, ki ni imela

priprave za učenje. Naš domoljubni katehet, čast. gosp. M. P. so med uboge učence in učenke razdelili šolskih knjig, pisnih zvezkov, tablic, čertalnikov i. t. d. Bog naj verlemu gospodu obilno poverne, kar storé dobrega za šolo!

L. Božič.

Iz Ljubljane. Prišla je na svitlo prav koristna knjiga za duhovnike, vradnike, srenjske prednike, učitelje i. t. d. pod imenom: „Kurzgefasstes Auskunfts-Handbuch des Herzogthums Krain“. So-stavil jo je učitelj g. Fr. Gerkman. Prodaja jo tukajšnji tiskar in založnik žl. Kleinmayr in F. Bamberg.

— Božična pesem, ki je priložena današnjemu zadnjemu listu, je gotovo lepo delo, kakoršnih še nimamo ravno mnogo. Veselo jo bodo sprejeli vsi izurjeni organisti in pridni pevci in pevke, posebno pa tisti, ki spoznajo, da je sedaj že čas, da se v cerkvi ne popeva vsaka rigarija, in da naj se časomo likajo tudi proste ušesa.

Premembe v učiteljskem stanu.

V ljubljanski škofiji. Za trdno sta postavljena g. g.: Valentin Krek, učitelj v Šentjurji, in Julij Pelhak, učitelj v Toplicah pri Zagorji. — Prestavljen je: g. Karl Krištof, iz boh. Bistrice v Šentmihel na Dolen-sko. — Za učitelja sta postavljena g. g. pripravnika: Jožef Marn v Šent-vid pri Berdu, — Janez Pezdič v boh. Bistrico.

Prošnja.

Vse preč. in čast. gospode Tovarševe naročnike vljudno prosimo, da bi se zglasili pri založništvu tega lista vsaj do 15. januarja 1865. Pervi list V. teč. bomo poslali vsem dose-danjim naročnikom, prihoduje pa le tistim, ki se bodo zglasili. Kedar je treba, da se komu prenaredi napis, in da se mu „Tovarš“ drugam pošilja, tudi prosimo, da se to naznani in doplača založništvu 10 kr. — Še enkrat pa se „Tovarš“ lepo zahvaljuje vsem svojim blagim podpornikom, in jim na koncu starega leta še prav priserčno reče: **Z Bogom!**

Zadnji nauk starega leta.

Hitro ne verjemi vsega,
Kar obeta mladi čas,
Védi, da besede sprega,
Meč obeša ti na las.

 Današnjemu listu je pridjano kazalo, božična pesem in zavitek.

 Pridjano je tudi povabilo nem. časopisa „Triglava“.

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:
Jož. Rudolf Mille.